

grijpen lag. Misverstanden, moedwil en fouten aan Nederlandse kant stonden dat compromis in de weg. Bij zijn reconstructie maakt Van Liempt gebruik van een grote hoeveelheid archiefmateriaal, met name van een flink aantal persoonlijke collecties. Het boek bevat geen notenaparaat, maar wel een uitgebreide archief-technische verantwoording.

Inzet van de door Van Liempt beschreven meningsverschillen met de Republiek was in deze fase vooral de interim-regeling die aan de soevereiniteitsoverdracht vooraf zou moeten gaan. Meest omstreden onderdeel van die interim-regeling was de 'gendarmieriekwestie', met name de vraag wie gedurende de interim-periode de zeggenschap zou hebben over de door de Republiek gecontroleerde gebieden van Java en Sumatra. Van Liempt komt al snel tot de conclusie dat aan Nederlandse kant, op enkele uitzonderingen na, een sterke neiging bestond op een militaire confrontatie aan te sturen. Krachtige voorstanders van een militaire oplossing waren de KVP, en vooral de militaire top in Nederlands-Indië. De uitzonderingen waren enkele PvdA-bewindslieden, de weifelende commissie-generaal-voorzitter Willem Schermerhom en de actieve secretaris van de commissie-generaal, Piet Sanders, voor wie de auteur een duidelijke sympathie aan de dag legt. Het is overigens vooral onderdruk van de Verenigde Staten en van de Britten dat het al niet eerder tot oorlog komt. Het uitstel is tijdelijk; uiteindelijk barst in juli 1947 de eerste politionele actie los.

Van Liempt concentreert zich bij zijn analyse sterk op het gedrag van een beperkt aantal direct betrokkenen. Dat maakt het boek interessant. De misverstanden, het vaak gehaaide gedrag van sommige voorstanders van geweld (zoals de ontslagdreiging van generaal S. H. Spoor), de achterdocht (tot en met spionage in eigen kring), de misverstanden en het elkaar kruisende Haags-Indische telegramverkeer, dit alles geeft een boeiend en levendig beeld van de besluitvorming die aan de eerste politionele actie vooraf ging. Hoewel een conclusie ontbreekt, is duidelijk dat de auteur geen hoge dunk heeft van de meeste spelers die hij ten tonele voert.

De kracht van het boek, namelijk de concentratie op de rol van enkele personen, is tegelijk de zwakte van Van Liempts boek. De context, waartegen de Indonesische kwestie zich afspeelde, ontbreekt volledig. Mede daarom zal degene, die J. J. P. de Jongs *Diplomatie of strijd* en/of J. Banks *Katholieken en de Indonesische revolutie* kent, geen nieuwe aspecten van de Indonesische kwestie krijgen gepresenteerd. Het is jammer dat Van Liempt in het geheel niet op de bestaande literatuur ingaat, met name om duidelijk te maken waar zijn benadering het werk van anderen amendeert of bekritiseert.

Van Liempt reduceert de besluitvorming gedurende de maanden mei tot juli tot de vraag, oorlog of geen oorlog. Er wordt nauwelijks gerept over de financiële drijfveren van 'Operatie Product', terwijl in het algemeen wordt aangenomen dat die van groot belang zijn geweest. Is Van Liempt het daar niet mee eens? Of heeft hij daaromtrent gewoon geen materiaal gevonden in de archieven en dagboeken die hij heeft doorgenomen? Waarom een beperkte actie, en niet doorstoten naar Djokja? Ook die vraag komt slechts incidenteel aan de orde. Een systematische beschouwing over de rol van de Republiek, en van andere mogendheden, wordt niet gepresenteerd. Deze lacunes maken *Een mooi woord voor oorlog* een interessant, zeker vlot geschreven boek, dat evenwel weinig toevoegt aan de bestaande literatuur.

D. Hellema

H. Vossen, *Mater Amabilis en Pater Fortis onder vuur. Van katholieke levensscholen naar vormingswerk 1947-1974* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1994; Amsterdam: SUA, 1994, 314 blz., f48,50, ISBN 90 6222 273 0).

Kort na de tweede wereldoorlog ondernam de katholieke Nederlandse elite initiatieven om jongeren uit sociaal lage milieus te redden uit de veronderstelde maatschappelijke en zedelijke verwildering, die oorlog en bevrijding met zich mee had gebracht. Voor werkende meisjes werden de mater Amabilisscholen (MAS) opgericht, voor hun mannelijke leeftijdgenoten de pater Fortisscholen. Het waren zogenaamde 'levensscholen', waar ongeschoolde en laaggeschoolde adolescenten in de avonduren of tijdens werktijd op eigentijdse wijze pedagogische begeleiding in hun 'groei naar volwassenheid' ontvingen. De namen waarmee de scholen zich sierden stonden model voor de ideale volwassenheid die men aan deze jongeren voorhield: de meisjes moesten zoals Maria een 'beminnelijke moeder' worden, de jongens als Jozef een 'sterke, plichtsgetrouwe vader'.

Deze seksegebonden ideaalbeelden stonden vanaf het begin van twee kanten onder vuur. Intern werden ze ondergraven door leidinggevende pedagogen van zowel de MAS als de pater Fortisscholen (in 1954 verenigd in de LSKL, de Landelijke stichting katholieke levensscholen voor jonge arbeiders). Prominenten als H. M. Dresen-Coenders en N. J. Perquin vonden die ideaalbeelden achterhaald en spraken over 'versleten polariteit'. Het volwassenheidsideaal dat zij, hoewel niet altijd even consequent, voorstonden was veeleer sekseneutraal van karakter. 'Echte' volwassenheid betekende volgens hen voor beide seksen hetzelfde: 'zelfstandigheid en verantwoordelijkheid kunnen dragen', en bovenal 'het kunnen binnemen' van de ander. Opgroeiende jongens en meisjes moesten elkaar leren begrijpen en waarderen; daarom bepleitten deze pedagogen ook een nieuwe seksuele moraal. In plaats van een strikte scheiding tussen de seksen en het verhullen van seksualiteit bepleitten zij openhartige seksuele voorlichting en coeducatie — het samen opvoeden van jongens en meisjes.

Maar ook van buitenaf stond het traditionele katholieke volwassenheidsideaal onder vuur. In de jaren vijftig was het de economische groei en de daarmee samenhangende opkomst van een nieuwe, 'moderne' jeugdcultuur die maakte dat de katholieke arbeidersjongeren zich minder gemakkelijk voegden in de traditie. Die ontwikkeling werd versterkt in de jaren zestig, toen maatschappijkritische bewegingen opkwamen die voor de-werkende jongeren meer-zelfstandigheid bepleitten. Onder invloed van de secularisering tenslotte ging zowel het seksegeschieden als het specifiek katholieke karakter van de levensscholen op de helling. Al deze ontwikkelingen leidden uiteindelijk in 1973 tot een fusie van het protestants-christelijke, het katholieke en het 'neutrale' jeugdwerk tot de Landelijke organisatie voor werkende jongeren (LOVWJ).

Over dit onderwerp heeft H el ene Vossen vanaf 1985 enkele tientallen publikaties het licht doen zien, die nu tot een proefschrift zijn verwerkt. Daarmee is een belangrijke bijdrage geleverd aan de geschiedschrijving over het Nederlandse naoorlogse jeugdwerk, een onderwerp waaraan tot nu toe nog weinig aandacht is besteed. Interessant is haar studie ook omdat hierin voor het eerst de problematiek van meisjes en die van jongens geïntegreerd en op elkaar betrokken wordt behandeld. Met 'seks' als invalshoek heeft zij geanalyseerd hoe het vormingswerk voor katholieke arbeidersjongeren van beide geslachten gestalte kreeg en welke discussies daarbij een rol speelden. Haar werk kan beschouwd worden als een specimen van een nieuwe richting binnen de vrouwengeschiedenis, die zich niet beperkt tot vrouwen maar — om de populaire Engelse term te gebruiken — *gender* als vertrekpunt kiest. Tenslotte is haar studie van belang voor de historiografie van de verzuiling, omdat zij laat zien welke factoren een rol speelden in het ontzuilingsproces van de katholieke levensscholen.

Toch zijn er nogal wat kritische kanttekeningen bij deze studie te maken, die samengevat neerkomen op een gebrek aan contextualisering. Ter illustratie enkele voorbeelden. Om te beginnen krijgt de lezer uit het boek de indruk alsof zowel de MAS als de LSKL na de tweede wereldoorlog uit de lucht zijn komen vallen. Dit is bepaald niet het geval; ook v or de tweede

wereldoorlog waren er voor katholieke jongeren al 'moderne' vormen van jeugdwerk tot ontwikkeling gekomen. Te wijzen valt daarbij voor meisjes op de Graal, voor jongens op een aantal naar de neutrale jeugdbeweging gemodelleerde vormen van jeugdwerk, zoals die zijn beschreven in de niet door Vossen genoemde dissertatie van Peter Selten, *Het apostolaat der jeugd. Katholieke jeugdbewegingen in Nederland 1900-1941* (Amersfoort: Acco, 1991). MAS en LSKL stonden dus in een traditie.

Eenzelfde manco doet zich voor bij haar weergave van het na-oorlogse debat over het volwassenheidsideaal, dat zij slechts marginaal verbindt met de meer algemene pedagogische discussie die destijds over dit onderwerp werd gevoerd. Het personalisme bijvoorbeeld, waar in kringen van de levensscholen zo mee werd weggelopen, is in Nederland vooral verbonden met de naam van de pedagoog Ph. Kohnstamm en diens bekende publikatie *Persoonlijkheid in wording* (1929) waarnaar Vossen niet verwijst.

Tenslotte zou ook haar behandeling van het onderwerp seksuele opvoeding andere accenten hebben gekregen wanneer zij die in een breder kader had geplaatst. Vossen doet het voorkomen alsof het initiatief voor een open benadering van seksualiteit in katholieke kring bij uitstek afkomstig was van de progressieve pedagogen die de levensscholen leidden. Die voorstelling van zaken is te weinig genuanceerd. Zo negeert zij publikaties uit de jaren veertig over de opvoeding van adolescenten van de bekende katholieke psychologe dr. Sis Heyster, waaruit haar had kunnen blijken dat er in deze tijd ook buiten de kring van de levensscholen katholieke protagonisten van seksuele voorlichting voorkwamen. Bovendien was het denken over het onderwerp in katholieke kring minder nieuw dan Vossen suggereert. Uit het eveneens in 1994 verschenen boek van H. Q. Röling, *Gevreesde vragen. Geschiedenis van de seksuele opvoeding in Nederland* (Amsterdam University Press) blijkt dat er zeker vanaf de eeuwwisseling binnen alle levensbeschouwelijke groeperingen, dus ook in katholieke kring, discussies werden gevoerd over voor- en nadelen van seksuele opvoeding. Dat Vossen deze publikatie niet in haar onderzoek heeft betrokken, valt haar gezien het verschijningsjaar van het boek natuurlijk niet te verwijten, maar zij had haar beweringen tenminste kunnen relativeren door erop te wijzen dat nadere gegevens haar ontbraken.

Dat de context van het onderwerp onvoldoende uit de verf is gekomen hangt misschien ook samen met Vossens caleidoscopische benadering van het thema. Het boek behandelt zowel de feitelijke geschiedenis van het katholieke vormingswerk in relatie tot uiteenlopende maatschappelijke ontwikkelingen, als de doelstellingen van dit werk en de seksespecifieke kanten daarvan, als het ontzuilingsproces. Die aanpak heeft geresulteerd in een weliswaar breed, maar tegelijkertijd wat oppervlakkig overzicht van de naoorlogse bemoeienissen met de katholieke arbeidersjeugd.

M. van Essen

I. Megens, *American aid to NATO allies in the 1950s. The Dutch case* (Dissertatie Groningen 1994; Amsterdam: Thesis publishers, 1994, 306 biz., f45,-, ISBN 90 5170 252 3).

Deze Groningse dissertatie vult een lacune op. Ze behandelt de Amerikaanse hulp die Nederland in de jaren 1949-1954 ontving voor de opbouw van zijn strijdkrachten, zowel rechtstreeks als in NAVO-verband. Dat gebeurde op basis van een omvangrijk bilateraal programma dat zijn stempel heeft gedrukt op de Nederlandse land- en luchtmacht en in wat mindere mate op de marine. Het programma liep vrijwel gelijktijdig met het Marshallplan (1948-1952) en met de inrichting van de NAVO (sinds oktober 1949). In tegenstelling tot deze twee organisaties die in